

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávací materiál vytvořený v projektu OP VK

Název školy:	Gymnázium, Zábřeh, náměstí Osvobození 20
Číslo projektu:	CZ.1.07/1.5.00/34.0211
Název projektu:	Zlepšení podmínek pro výuku na gymnáziu
Číslo a název klíčové aktivity:	III/2 - Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT

Anotace

Název tematické oblasti:	Biochemie
Název učebního materiálu:	Substituční deriváty karboxylových kyselin
Číslo učebního materiálu:	VY_32_INOVACE_Ch0203
Vyučovací předmět:	Seminář z chemie
Ročník:	4. ročník čtyřletého studia, 8. ročník osmiletého studia
Autor:	Jana Drlíková
Datum vytvoření:	1. 12. 2013
Datum ověření ve výuce:	4. 12. 2013
Druh učebního materiálu:	pracovní list
Očekávaný výstup:	Uplatnění dosud získaných znalostí z oblasti obecné, organické chemie, biochemie a biologie na vyvozování nového učiva v probíraném tématu.
Metodické poznámky:	Pracovní list studenta je doplněn vypracovanou verzí pro učitele. Ve výuce je pracovní list používán jako text, na jehož základě je procvičováno již probrané učivo, jsou vyvozovány nové poznatky a řešeny drobné problémové úlohy ze zadaného tématu.

Substituční deriváty karboxylových kyselin

pracovní list

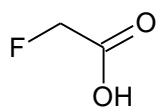
1) Charakterizace substitučních derivátů KK

Jde o deriváty KK, v nichž je alespoň 1 atom H v uhlovodíkovém zbytku nahrazen jiným atomem nebo jinou funkční skupinou.

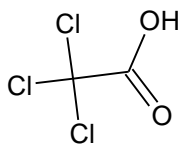
2) Názvosloví

Kromě systematického názvosloví se poměrně hojně používá triviálních názvů. V triviálních názvech substitučních derivátů KK bývá poloha substituentu v uhlovodíkovém řetězci vyjádřena písmeny malé řecké abecedy $\alpha, \beta, \gamma, \delta, \dots$ počínaje atomem C následujícím za karboxylem.

a) Halogenderiváty KK

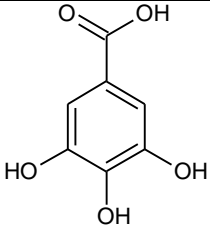
kyselina .....

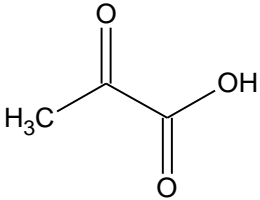
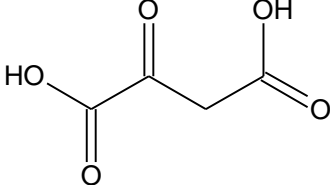
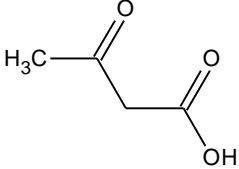
kyselina .....

b) Hydroxyderiváty KK

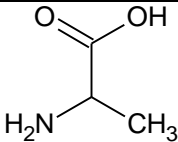
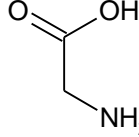
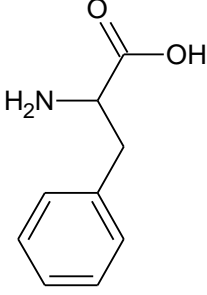
	kyselina mléčná		laktát
	kyselina glycerová		glycerát
	kyselina jablečná		malát
	kyselina vinná		tartarát
	kyselina salicylová		salicylát

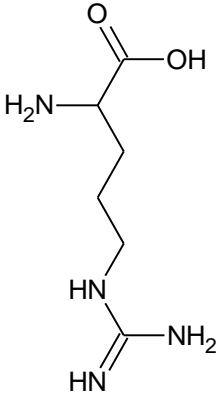
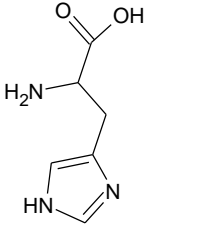
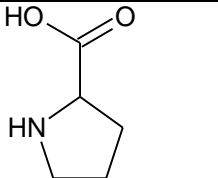
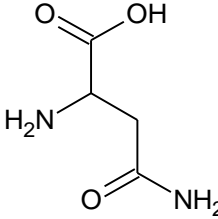
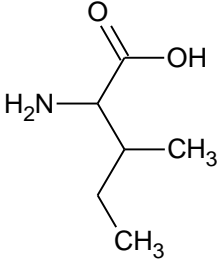
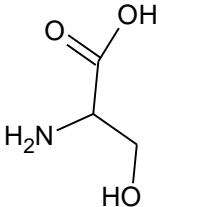
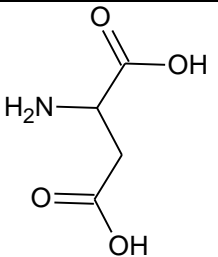
	kyselina gallová		
---	------------------	--	--

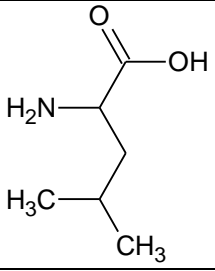
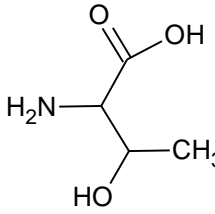
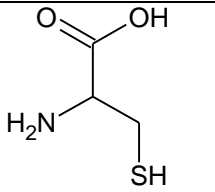
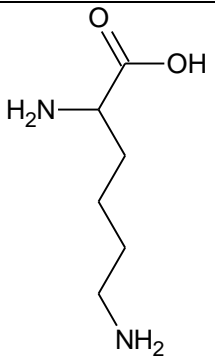
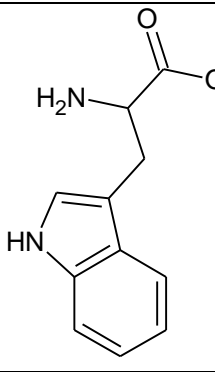
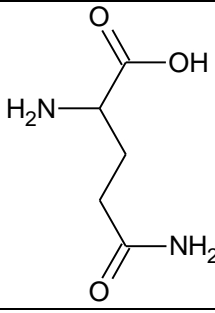
a) Oxokyseliny

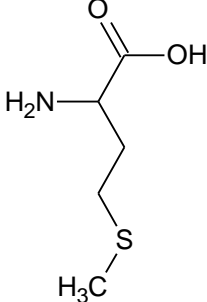
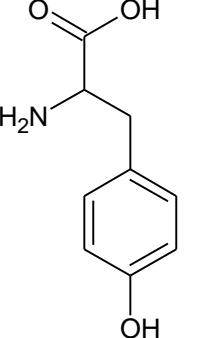
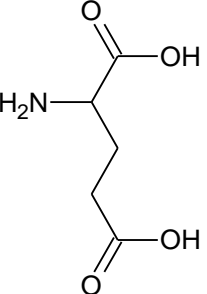
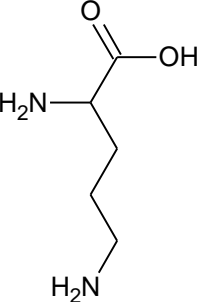
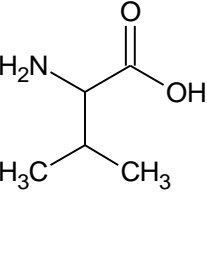
Chemický vzorec	Chemický název		Sůl
	triviální	systematický	
	kyselina pyrohroznová		pyruvát
	kyselina oxaloctová		oxalacetát
	kyselina acetoctová		acetoacetát

b) Aminokyseliny

vzorec	název	zkratka	poznámka
	L-alanin	Ala	
	glycin	Gly	
	L fenylalanin	Phe	esenciální živočichové tuto látku neumějí syntetizovat a musí být dodávána v potravě fenyلكetonurie

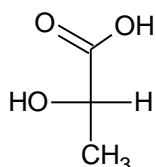
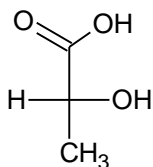
	L-arginin	Arg	semiesenciální Není syntetizována v dostatečné míře, aby byla kryta potřeba v období růstu zásaditá
	L-histidin	His	semiesenciální
	L- prolin	Pro	
	L- asparagin	Asn	kyselá
	L-isoleucin	Ile	esenciální
	L-serin	Ser	
	kyselina L-asparágová	Asp	kyselá

	L-leucin	Leu	esenciální
	L-threonin	Thr	esenciální
	L-cystein	Cys	
	L.-lysin	Lys	esenciální zásaditá
	L-tryptophan	Trp	esenciální
	L-glutamin	Gln	kyselá

	L-methionin	Met	esenciální
	L-tyrosin	Tyr	
	kyselina L-glutamová	Glu	kyselá
	L-ornithin	Orn	zásaditá
	L-valin	Val	esenciální

3. Některé vlastnosti substitučních derivátů KK

a) Stereoizomerie u substitučních derivátů KK

Typ použitého vzorce:.....

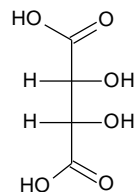
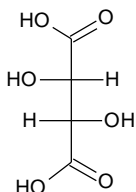
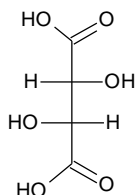
kyselina D-(-)-mléčná

kyselina L-(+)- mléčná

.....

..... izomer

O příslušnosti k D nebo L řadě rozhoduje .....

kyselina L-(+)-vinná

kyselina D-(-)vinná

kyselina mezovinná (Je opticky .....

Racemická směs kyseliny D- a L-vinné (.....)
se označuje jako kyselina hroznová.

Kyselina L-(+)-vinná se vyskytuje v přírodě volná i ve formě solí (vinný kámen).

$\text{KNaC}_4\text{H}_4\text{O}_6 \cdot \text{H}_2\text{O}$ ..... Triv.: Seignettova sůl.

b) Chuť

Některé substituční deriváty KK mají příjemnou kyselou chuť a jsou součástí některých potravin a nápojů, buď přirozeně, nebo jsou do potravin dodávány jako aditiva. Př.: .....

.....

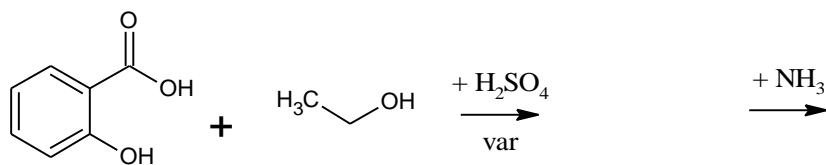
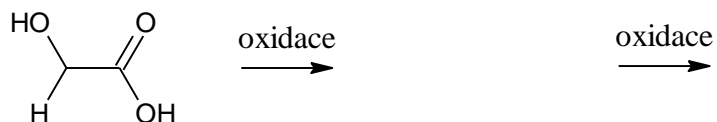
c) Acidita

Míra kyselosti látky (.....) je dána:

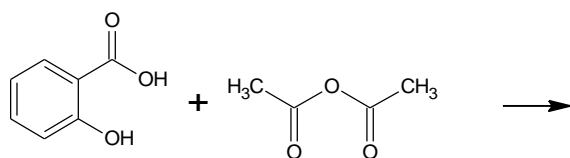
- chemickým složením látky, v tomto případě např. typem substituentu (zda vykazuje .....) a jeho ..... od karboxylu.

- použitým rozpouštědlem

d) Chemické reakce

salicylamid
analgetikum
antirevmatikum

kyselina acetylsalicylová (Acylpyrin)
analgetikum
antipyretikum
antiagregans

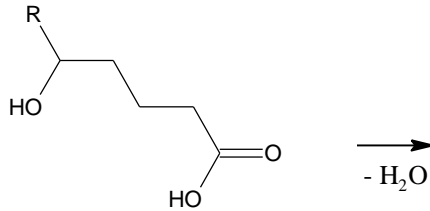
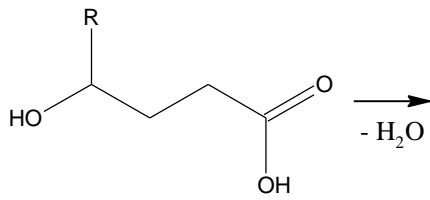
- vznik laktonů

Při zahřívání γ - a δ - hydroxykyselin probíhá intramolekulární ....., vznikají laktony těchto kyselin.

Vyšší laktony než δ vznikají oxidací cyklických ketonů peroxokyselinami.

Laktony odvozené od α - a β - hydroxykyselin .....

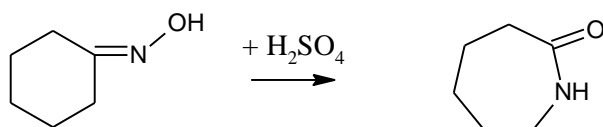
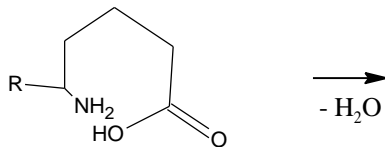
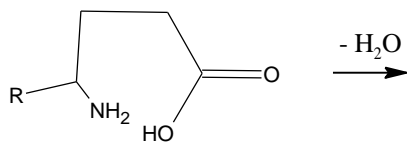

- vznik laktamů

U γ - a δ - aminokyselin mohou vzniknout intramolekulární ....., vznikají laktamy těchto kyselin.

Vyšší laktamy než odvozené od δ -AMK lze připravit Beckmannovým přesmykem oximů cyklických ketonů.

Laktamy odvozené od α - a β - AMK .....

Substituční deriváty karboxylových kyselin

pracovní list – vyplněná verze

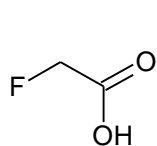
3) Charakterizace substitučních derivátů KK

Jde o deriváty KK, v nichž je alespoň 1 atom H v uhlovodíkovém zbytku nahrazen jiným atomem nebo jinou funkční skupinou.

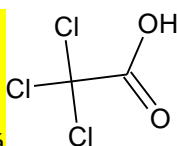
4) Názvosloví

Kromě systematického názvosloví se poměrně hojně používá triviálních názvů. V triviálních názvech substitučních derivátů KK bývá poloha substituentu v uhlovodíkovém řetězci vyjádřena písmeny malé řecké abecedy $\alpha, \beta, \gamma, \delta, \dots$ počínaje atomem C následujícím za karboxylem.

b) Halogenderiváty KK

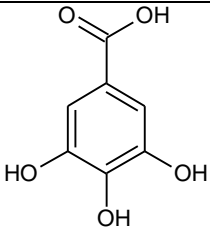
kyselina 2-fluorethanová

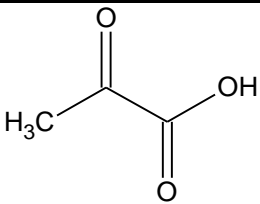
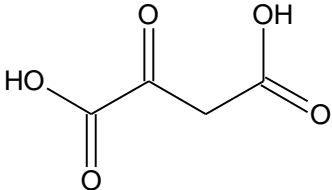
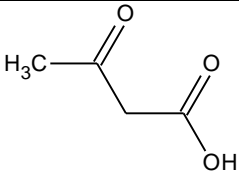
kyselina 2,2,2-trichlorethanová, trichloroctová

b) Hydroxyderiváty KK

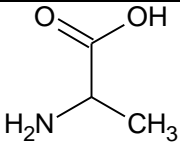
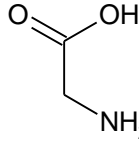
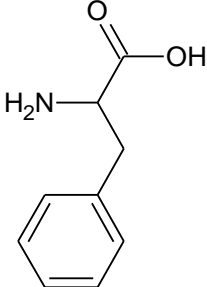
Chemický vzorec	Chemický název		Sůl
	triviální	systematický kyselina	
	kyselina mléčná	2-hydroxypropanová	laktát
	kyselina glycerová	2,3-dihydroxypropanová	glycerát
	kyselina jablečná	2-hydroxybutan-1,4-diová	malát
	kyselina vinná	2,3-dihydroxybutan-1,4-diová	tartarát
	kyselina salicylová	2-hydroxybenzen-1-karboxylová	salicylát

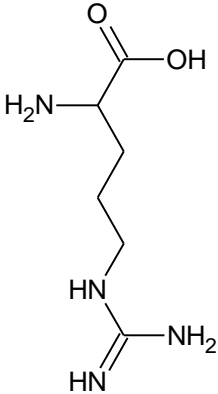
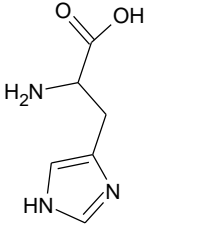
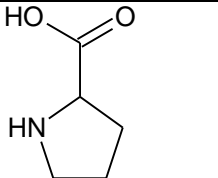
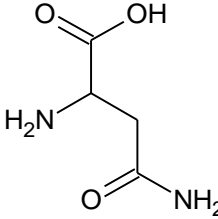
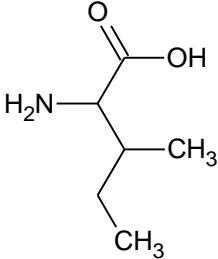
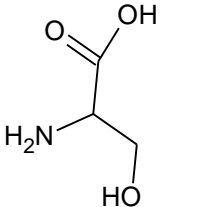
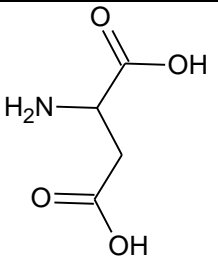
	kyselina gallová	3,4,5-trihydroxybenzen-1-karboxylová	
---	------------------	--------------------------------------	--

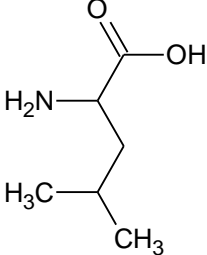
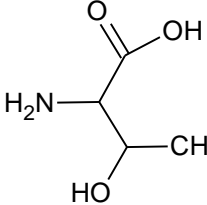
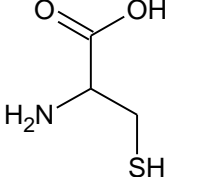
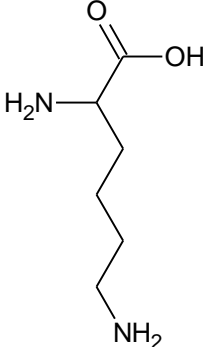
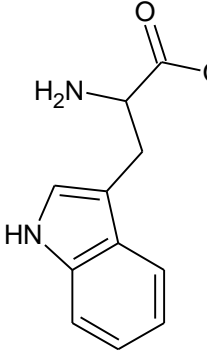
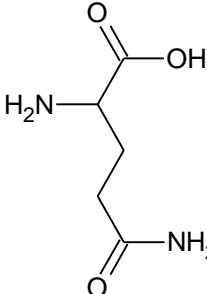
c) Oxokyseliny

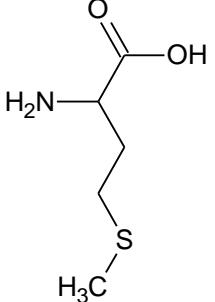
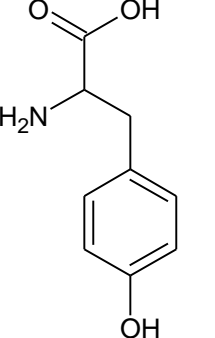
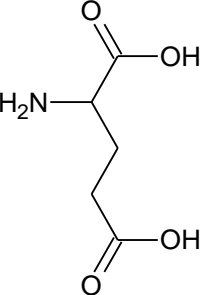
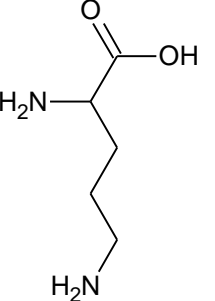
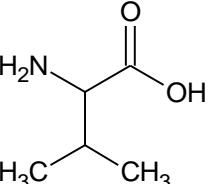
Chemický vzorec	Chemický název		Sůl
	triviální	systematický	
	kyselina pyrohroznová	2-oxopropanová	pyruvát
	kyselina oxaloctová	3-oxobutan-1,4-diová	oxalacetát
	kyselinaacetoctová	3-oxobutan-1-ová	acetoacetát

d) Aminokyseliny

vzorec	název	zkratka	poznámka
	L-alanin	Ala	
	glycin	Gly	
	L fenylalanin	Phe	Esenciální živočichové tuto látku neumějí syntetizovat a musí být dodávána v potravě fenylketonurie

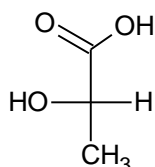
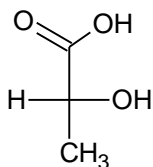
	L-arginin	Arg	semiesenciální Není syntetizována v dostatečné míře, aby byla kryta potřeba v období růstu zásaditá
	L-histidin	His	semiesenciální
	L- prolin	Pro	
	L- asparagin	Asn	kyselá
	L-isoleucin	Ile	esenciální
	L-serin	Ser	
	kyselina L-asparágová	Asp	kyselá

	L-leucin	Leu	esenciální
	L-threonin	Thr	esenciální
	L-cystein	Cys	
	L.-lysin	Lys	esenciální zásaditá
	L-tryptophan	Trp	esenciální
	L-glutamin	Gln	kyselá

	L-methionin	Met	esenciální
	L-tyrosin	Tyr	
	kyselina L-glutamová	Glu	kyselá
	L-ornithin	Orn	zásaditá
	L-valin	Val	esenciální

3. Některé vlastnosti substitučních derivátů KK

a) Stereoizomerie u substitučních derivátů KK

Typ použitého vzorce: Fischerův

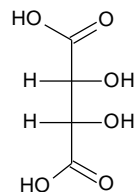
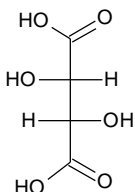
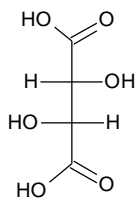
kyselina D-(-)-mléčná

kyselina L-(+)- mléčná

levotočivý

pravotočivý optický izomer

O příslušnosti k D nebo L řadě rozhoduje konfigurace na posledním asymetrickém uhlíku

kyselina L-(+)-vinná

kyselina D-(-)vinná

kyselina mezovinná (Je opticky inaktivní).

Racemická směs kyseliny D- a L-vinné (ekvimolární směs dvou enantiomerů dané látky) se označuje jako kyselina hroznová.

Kyselina L-(+)-vinná se vyskytuje v přírodě volná i ve formě solí (vinný kámen).

$\text{KNaC}_4\text{H}_4\text{O}_6 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ tetrahydrát draselno-sodné soli kyseliny vinné. Triv.: Seignettova sůl.

b) Chuť

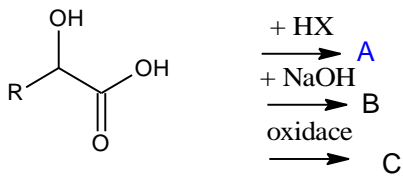
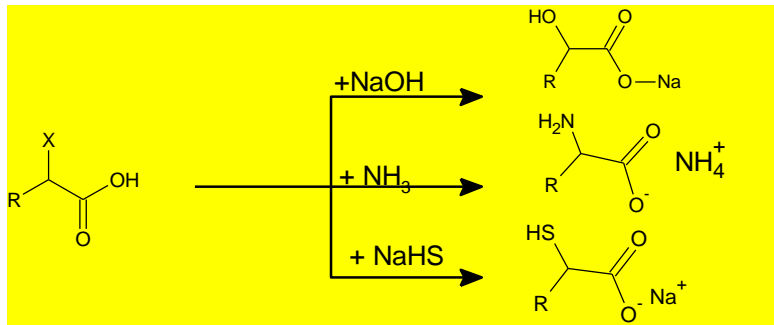
Některé substituční deriváty KK mají příjemnou kyselou chuť a jsou součástí některých potravin a nápojů, buď přirozeně, nebo jsou do potravin dodávány jako aditiva. Př.: kyselina mléčná, citronová, vinná, jablečná, ...

c) Acidita

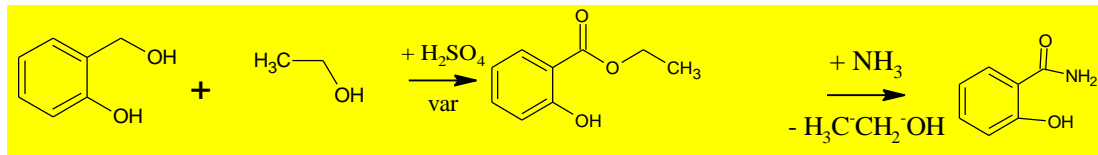
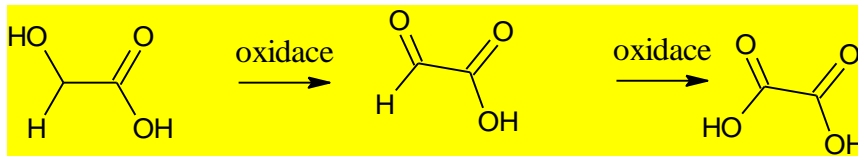
Míra kyselosti látky (míra ochoty odštěpovat H^+) je dána:

- chemickým složením látky, v tomto případě např. typem substituentu (zda vykazuje + nebo - I-efekt) a jeho vzdáleností od karboxylu.
- použitým rozpouštědlem

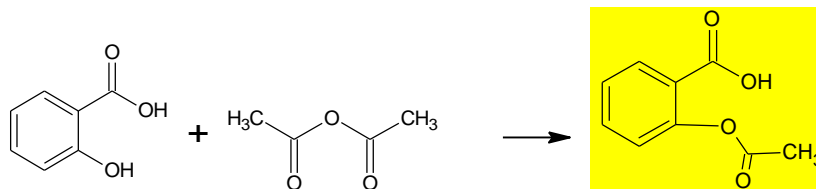
d) Chemické reakce

A	B	C

salicylamid
analgetikum
antirevmatikum

kyselina acetylsalicylová (Acylpyrin)

analgetikum
antipyretikum
antiagregans

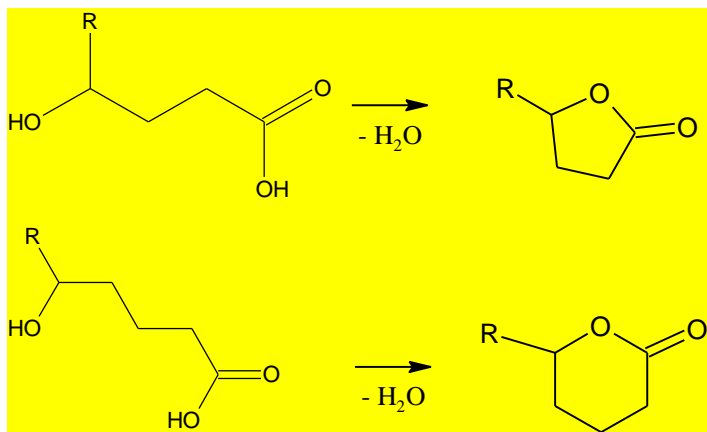

- vznik laktonů

Při zahřívání γ - a δ - hydroxykyselin probíhá intramolekulární **esterifikace**, vznikají laktony těchto kyselin.

Vyšší laktony než δ vznikají oxidací cyklických ketonů peroxokyselinami.

Laktony odvozené od α - a β - hydroxykyselin **nevznikají, protože u tak malých cyklů by docházelo k velké deformaci valenčních úhlů.**

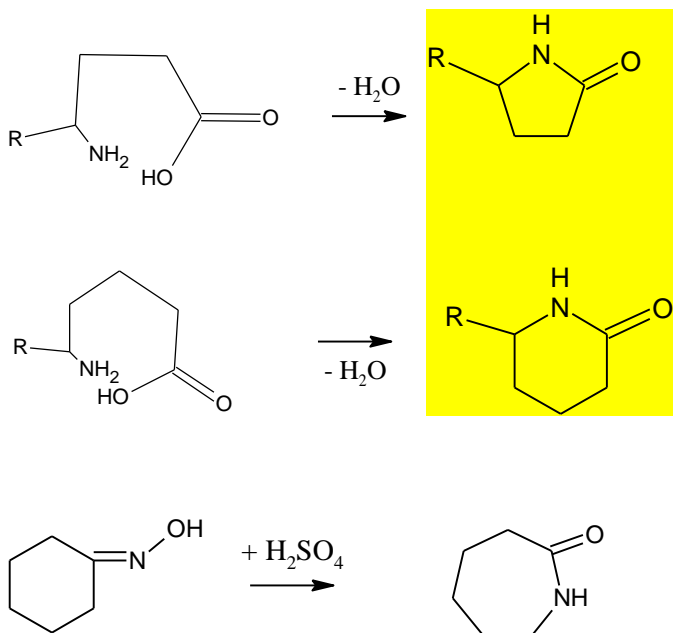

- vznik laktamů

U γ - a δ - aminokyselin mohou vzniknout intramolekulární **peptidická vazba**, vznikají laktamy těchto kyselin.

Vyšší laktamy než odvozené od δ -AMK lze připravit Beckmannovým přesmykem oximů cyklických ketonů.

Laktamy odvozené od α - a β - AMK **nevznikají, protože u tak malých cyklů by docházelo k velké deformaci valenčních úhlů.**

Zdroj: archiv autorky